

תוספת שבת

הקדמה:

נהגו כל ישראל בכל אתר ואתר להקדים ולקבל את השבת מבעוד יום, ובכך להוסיף מחול על הקודש. כמשל הזאב, כשהוא טורף הבהמה אינו בא אלא מלפניה או מאחוריה, ובכך הורג כל גופה, כן אנו מצווים להוסיף שמירה לשבת לפניה ואחריה, שאם לא כן, עלולים להגיע לידי חילול השבת עצמה. וכן אמרו במדרש: 'בשר ודם שאינו יודע לא עתיו ולא רגעיו הוא מוסיף מחול על קודש'. וכמו כן, כאשר יוצאים אנו לקראת השבת הקדושה להוסיף עליה משלנו, מראים אנו לבוראנו יתברך כמה חשקה נפשינו במצוותיו.

א. זמן בין השמשות

איסורי מלאכה של שבת חלים עם כניסת השבת, בעת החשכה. במשנה מבואר שאסור לעשות מלאכה גם בזמן שספק אם הוא יום או לילה:

משנה מסכת שבת פרק ב משנה ז:

ספק חשכה ספק אין חשכה - אין מעשרין את הודאי (פירות החייבים ודאי במעשרות, שבכך מתקנם לאכילה ואסור מדרבנן), ואין מטבילין את הכלים (שנראה כמתקן כלי), ואין מדליקין את הנרות (שהרי ספק דאורייתא לחומרא).

הגמרא מבארת מהו הזמן המוטל בספק:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עמוד ב:

תנו רבנן: בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה (ספק יש בו משניהם), ספק כולו מן היום, ספק כולו מן הלילה - מטילין אותו לחומר שני ימים (מחמירים בו גם כיום שלפניו וגם כיום שלאחריו). ואיזהו בין השמשות - משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף התחתון (השחיר החלק התחתון של הרקיע, שמשחיר מוקדם יותר מהחלק העליון) ולא הכסיף העליון - בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון - זהו לילה... שיעור בין השמשות בכמה? אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל... תלתא ריבעי מילא (שלושת רבעי מיל. לגבי שיעור הילוך מיל בדקות ישנה מחלוקת בין הראשונים, לדעה המקילה ביותר [והיא דעת השולחן ערוך אורח חיים סימן תנט סעיף ב] - 18 דקות. ולדעה המחמירה ביותר - 24 דקות. ואם כן, שיעור בין השמשות הוא 13.5 דקות או 18 דקות, לדעות השונות).

ב. תוספת שבת

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פא עמוד ב:

תניא: (נאמר בתורה לגבי יום הכיפורים): 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש', יכול יתחיל ויתענה בתשעה - תלמוד לומר בערב. אי בערב - יכול משתחשך - תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש... ואין לי אלא יום הכפורים, שבתות מניין? תלמוד לומר 'תשבתו'.

רבים מהראשונים פסקו על פי גמרא זו, שחובה להקדים ולקבל את השבת מבעוד יום. כן כתב גם הרא"ש והוסף:

רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן ח:

ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות. דאילו בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא... ואינה נקראת תוספת, דבלאו ריבוי דקרא (גם בלא הלימוד מהפסוק) צריך לפרוש מספק.

ג. זמן תוספת שבת

נאמר בגמרא:

אולם, הרמב"ם (וכן הטור) לא הביא דין זה לגבי שבת, אלא רק לגבי מצוות עיניו ביום הכיפורים:

רמב"ם הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ו:

כשם ששבות מלאכה בו (ביום כיפור) בין ביום בין בלילה, כך שבות לעיניו בין ביום בין בלילה, וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שנאמר: 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב', כלומר מתחיל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי.

למד מכך המגיד משנה:

מגיד משנה הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ו:

מדברי רבינו נראה שאין תוספת **דבר תורה** (מדין תורה) אלא בעיניו, אבל לא בעשיית מלאכה לא ביום הכיפורים ולא בשבתות. וזהו שכתב 'מתחיל לצום ולהתענות'. וזהו שלא נזכר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה. ובפרק יוה"כ נראה שהדבר במחלוקת תנאים, ששם יש מי שדרש: 'יכול יהא מוזהר על תוספת מלאכה? תלמוד לומר 'וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום שאין חובת תוספת מלאכה אף ביום הכיפורים). ושם אמרו דאיכא מאן דמוקים לה להאי קרא לדרשא אחריתא (שיש מי שלומד מפסוק זה לימוד אחר), והיא ידועה בגמרא, שכל האוכל ושותה בתשיעי ונתענה בעשירי מעלה עליו הכתוב כאילו נצטוו להתענות ט' ועשירי והתענה, ולזה כתב רבינו תוספת בעניו בלבד.

❖ **מדוע לדעת הרמב"ם אין חובה להוסיף מחול על הקודש?**

❖ **לאיזה עניין ישנה תוספת אף לדעתו?**

❖ **האם לדעת הרמב"ם ישנו חיוב תוספת שבת לגבי איסור מלאכה מדרבנן לפחות?**

מדברי הרב המגיד משמע, שגם לדעת הרמב"ם על כל פנים מדרבנן צריך להוסיף מחול על הקודש, אולם הבית יוסף כתב שאין זו כוונתו:

בית יוסף אורח חיים סימן רסא:

ומשמע לי ד'דבר תורה' שכתב - לאו דוקא, דמדרבנן נמי לית ליה (אין לרמב"ם חיוב) תוספת, דאם לא כן לא היה לו להשמיטו.

השולחן ערוך כתב את דין תוספת שבת בשם יש אומרים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רסא סעיף ב:

יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש... שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש.

וכתב הביאור הלכה:

ביאור הלכה סימן רסא סעיף ב:

נקטו בלשון 'יש אומרים' משום דהרמב"ם חולק על זה... ועיין בבאור הגר"א שפוסק כהרמב"ם... ובאליה רבה כתב דלענין דינא נקטינן כהיש אומרים הזה, משום דכל הראשונים סוברין כן. ודע עוד דמדרבנן אפילו להרמב"ם מצוה להוסיף מעט מחול על הקודש וכדמשמע פשטיה דלישנא דהרב המגיד... וכן כתב בבאור הגר"א דאפילו להרמב"ם מצוה להוסיף מחול על הקודש.

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ל עמוד א:

תוספת יום הכיפורים דאורייתא הוא (מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש בערב יום הכיפורים), (ואף על פי כן) ואכלי ושתו עד שחשכה, ולא אמרין להו ולא מידי (ובכל זאת איננו מוחים בהם, משום שלא ישמעו לנו).

למדו מכך התוספות:

תוספות מסכת ביצה דף ל עמוד א:

משמע **דיש שיעור לתוספת** יום הכיפורים, מדהצריך להפסיק מבעוד יום, דהא ודאי לא היו אוכלים ממש עד חשכה דעבדי איסורא מדאורייתא, ואף על פי כן קאמר מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין. ובפירוש התוספת לא הוברר השיעור, ולכך יש ליזהר ולהפסיק מבעוד יום.

האחרונים דנו מהו שיעור התוספת למעשה. כתב המשנה ברורה בשם החיי אדם:

משנה ברורה סימן רסא ס"ק כב:

ולא סגי (אין די) בהוספה כל שהיא, אלא שצריך קצת יותר. ושיעור התוספת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה, ועיין בביאור הלכה.

❖ **עיינן שוב בלשון השולחן ערוך בפרק ב, האם לדעתו די בתוספת כל שהיא?**

הגר"ב קרליץ ביאר את הזמן למעשה שיש להוסיף על פי המשנה ברורה:

חוט שני שבת פרק פב שער הציון אות יד:

עיינן משנה ברורה, סימן רסא ס"ק כב שכתב דשיעור התוספת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה... והיינו דזמן בין השמשות הוא כ-18 דקות, ואם כן יש להוסיף **כעשר דקות** (לפני השקיעה) לתוספת שבת.

אולם, הרבה מן הפוסקים נקטו ששיעור תוספת שבת הוא כל שהוא, ועל כן במקום צורך ניתן לעשות מלאכה עד דקות ספורות קודם השקיעה:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן צו:

זמן הדלקת הנרות קבעו בעשרים דקות קודם השקיעה בכאן וברוב המקומות, ואם כן הוא דבר מפורסם... שהאנשים עדיין מותרין במלאכה קרוב ל"ח דקות (היינו עד שתי דקות לפני השקיעה) אף לכתחלה, אם לא יקבלו שבת (בשונה מנשים שמקבלות שבת בהדלקת הנרות).

חזון עובדיה שבת חלק א עמוד קפב:

והנה אף על פי שהתוספות (ביצה דף ל עמוד א) סבירא להו שיש שיעור לתוספת... מכל מקום קיימא לן דסגי בתוספת כל שהוא קודם שקיעת החמה... וכן פסק מרן בשולחן הטהור (סימן רסא סעיף ב), ואין ספק כי כן עיקר להלכה... ובפרט שכעת מצויים שעוני יד למכביר, ואין לך אדם שאין לו שעון... ולכן די להקדים להדליק כעשר או חמש דקות קודם השקיעה... וראה בשו"ת אבני נזר שהביא בשם הגר"ז, ששיעור התוספת הוא ארבע דקות. ובשו"ת ארץ צבי כתב ששיעור התוספת שתי דקות... וכן נראה בשו"ת אגרות משה. ועיין בשו"ת מהרש"ג שכתב, ששיעור התוספת די בדקה אחת. וזה כמו שכתב הרב ארחות חיים דסגי ברגע אחד.

ד. **אופן קבלת התוספת**

כתב הבית יוסף:

בית יוסף אורח חיים סימן רסא:

וכתב המרדכי שאחר עניית ברכו', אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין (היינו שקיבלו עליהם את השבת)... ונראה דלדידן (לנו, הספרדים) מכי אמר מזמור דשבת ('מזמור שיר ליום השבת') קבליה לשבת עליה (קיבל עליו את השבת).

היינו שבאשכנז לא נהגו לומר מזמור בכניסת השבת לכן עניית ברכו' היו קבלת השבת להם, דרכי משה).

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רסא סעיף ד:

אחר עניית ברכו', אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין משום דהוא קבליה לשבת עליה; ולדידן הוי אמירת 'מזמור שיר ליום השבת' כעניית ברכו' לדידהו.

כמו כן, כתבו האחרונים שאמירת 'בואי כלה' נחשבת כקבלת שבת:

משנה ברורה סימן רסא ס"ק לא:

וכתב בספר דרך חכמה דהוא הדין במקומות שנהגין לומר 'לכה דודי', ומסיימין 'בואי כלה', הוי קבלת שבת ממש.

המשנה ברורה הסביר מדוע עניית ברכו' נחשבת כקבלת שבת:

משנה ברורה סימן רסא ס"ק כח:

עניית ברכו' - משום דהוא התחלת תפלת ערבית של שבת, לכך הכל פורשין אז ממלאכה.

❖ **חשוב, מה הדין אם קיבל שבת בליבו?**

נחלקו האחרונים מה הדין אם קיבל את התוספת בליבו בלבד, עיקר המחלוקת מופיע בהלכות תשעה באב:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנג סעיף א:

אף על פי שאכל סעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול אלא אם כן קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום. הגה: **וקבלה בלב אינה קבלה**, אלא צריך להוציא בשפתיו.

מבאר שלדעת הרמ"א דווקא קבלה בפה מועילה ולא קבלה בלב בלבד. אולם האחרונים חלקו על הרמ"א:

משנה ברורה סימן תקנג ס"ק ב:

בלב אינה קבלה - והב"ח כתב דהוי קבלה וכן הסכים הגר"א בביאורו. ואסור אז כל מה שאסור בט' באב.

וכן החמיר בשמירת שבת כהלכתה לעניין שבת:

שמירת שבת כהלכתה פרק מו סעיף ב:

קבלת שבת ויום טוב אינה על ידי פרישה ממלאכה גרידא, אלא היא נעשית על ידי דיבור, היינו שאומר בפה שמקבל עליו את השבת. אמנם גם אם לא הוציא בשפתיו, אלא רק גמר בליבו לקבל את השבת - הרי זו לו קבלה ויפירוש את עצמו מכל מלאכה אסורה.

ה. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו תורת המחנה פרק ל תשובה א:

א. מצוה להקדים ולקבל שבת מבעוד יום, באמירת 'לכה דודי' או 'מזמור שיר ליום השבת' (או באמירת 'הריני מקבל עלי קדושת שבת').

ב. חייל העוסק בפעילות מבצעית הכרוכה בחילול שבת או מי ששכח להדליק נרות שבת עד סמוך לשקיעה, יוכל לאחר את זמן קבלת השבת עד דקות ספורות קודם השקיעה, ובלבד שיקפיד היטב שלא להתעכב מעבר לכך.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי

'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרוקו את הקוד הבא:

'והגית בו' דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית

הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי

רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית

המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: רב"ט רועי אלמלם.